

Summary

This article deals with teoretikal and methodical principles of conception of social pedagogical support of child's public associations' activity: approach of the systems to the analysis of the probed process is grounded; the main approaches to realization social pedagogical support of activity of child's public associations are grounded. The author paid special attention to strategy of social policy, purpose tasks, principles of social pedagogical support of child's public associations on national (macrolevel), regional (mezelevel) and local (microlevel).

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка; дитячі об'єднання; концепція, принципи, функції соціально-педагогічної підтримки.

Ключевые слова: социально-педагогическая поддержка; детские объединения; концепция, принципы, функции социально-педагогической поддержки.

Key words: social pedagogical support, child's associations, conception, principles, functions of social pedagogical support.

Подано до редакції 19.03.2012.

УДК 371.17

©2012

Слесик К. М.

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ МОДЕЛІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація системи сучасної освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики. В сучасних умовах модернізаційних змін дедалі більшої гостроти набуває проблема моральності особистості, що знайшло відображення в освітніх документах, зокрема в Національній доктрині розвитку освіти, проєкті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. та ін. Тому особливо актуальним стає питання формування етичної культури учнів, що має забезпечити компетентний, професійно підготовлений учитель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблема професійної компетентності учителя завжди була предметом уваги науковців (Н.Кузьміна, А.Маркова, В.Сластьонін та ін.). В останні роки проведено низка досліджень щодо визначення моделей професійної компетентності педагога (О.Білоостоцька, Л.Карпова, І.Кулагіна, Т.Лоцицька, Л.Фрідман та ін.). Разом з тим, проблема професійної компетентності і готовності вчителя до формування етичної культури учнів не знайшла належного відображення в науковій літературі.

Формулювання цілей статті... Мета статті – виявлення тенденцій професійної готовності вчителя до формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів у контексті системної педагогічної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження... У дослідженні проблеми педагогічної діяльності найбільш широко вживаються поняття і терміни “професійна компетентність” і “професійна готовність” учителя. Поняття “професійна компетентність” є багатаспектним, змінюється у відповідності з процесами, які відбуваються в суспільстві та освіті. Найбільш поширеними підходами до визначення структури професійної компетентності педагога є аксіологічний та системний. Ідея гуманізації освіти, що є наслідком втілення аксіологічного підходу в педагогіці, змінила звичні уявлення про мету освіти як формування систематизованих знань і умінь. Сьогодні стало очевидним, що від змісту і характеру спрямованості особистості залежить вирішення соціальних та економічних проблем. Ціннісні характеристики належать як до окремих подій, явищ життя, культури і суспільства в цілому, так і до суб'єкта, що здійснює різні види творчої діяльності, з вданому випадку – педагога. Вирізняють цінності-цілі, цінності-засоби, цінності-відносини і цінності-якості. Вони “являють собою норми, що характеризують педагогічну діяльність...” [9, с. 116; 1, с. 296-297].

Розробляючи проблему педагогічної діяльності, Н. Кузьміна дотримується системного підходу до структури педагогічної діяльності. У цій моделі позначені п'ять функціональних компонентів: гностичний – становить сферу знань педагога; проєктувальний – включає уявлення про перспективні завдання навчання і виховання; конструктивний – це особливості конструювання педагогом власної діяльності; комунікативний – специфіка взаємодії педагога з учнями; організаторський – система умінь педагога організувати власну діяльність [6].

У педагогіці сукупність професійно зумовлених вимог до вчителя визначається готовністю до педагогічної діяльності. У сучасній науці професійну готовність досліджують В.Дорохін, В.Моляко, А.Проскура та ін. В.Гриньова визначає цей феномен як “стан психічної і фізіологічної готовності до дії або діяльності; настрої і мобілізація на майбутню діяльність” [5].

Явище готовності становить предмет вивчення як педагогів, так і психологів. Перші акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних та виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком готовності. Психологи орієнтуються на встановленні характеру зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності. Готовність – це цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та волюву, прогножуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості.

Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним [3].

Компонентами готовності до педагогічної діяльності вважають (Т.Лозицька) професійну самосвідомість, ставлення до діяльності, чи настанову (для ситуаційної готовності), мотиви, знання про предмет та способи діяльності, навички і вміння практичного їх втілення, а також професійно значущі якості особистості [2; 7].

Аналіз описаних вище підходів дозволив з'ясувати, що будь-який підхід до структури професійної готовності (або діяльності) вчителя першим компонентом включає професійні знання педагога. Найважливішими компонентом готовності учителя, який здійснює формування етичної культури учнів, є когнітивні, прогностичні, цілеутворювальні уміння.

Когнітивна складова передбачає володіння вчителем етичними знаннями: етичні поняття, етичні принципи, особливості змісту гуманітарних предметів, які сприяють формуванню етичної культури школярів. Під етичною культурою у загальних рисах розуміють усвідомлену сформованість та гуманістичну спрямованість ціннісних орієнтацій, духовних потреб і мотивів поведінки в способі життя особистості, основою якого є служіння життю, людині [11].

Прогностичні уміння вчителя включають: уміння планувати, прогнозувати навчальну діяльність, створювати моделі педагогічної діяльності. Педагогічна модель є методом дослідження, який активно використовується у сучасній педагогіці. Проблема педагогічного моделювання активно вивчалась такими відомими ученими, як В.Загвязинський, К.Морозов, А.Уйюмов, та ін. Метод моделювання використовувався у дослідженнях, присвячених моральному вихованню школярів.

У визначенні компонентів моделі формування етичної культури учнів ми спиралась на праці відомих учених-теоретиків (В.Лозової, В.Гриньової, І.Підласого та ін..) [4; 8;].

Відповідно до теоретичних положень, розглянутих ученими визначені такі складові підструктури моделі формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів: предметна, міжпредметна, виховна, які перебувають у функціональному взаємозв'язку з модулями моделі: підготовчим, ціннісно-цільовим, когнітивним, мотиваційним, процесуально-діяльним, оцінно-результативним).

На пілотному етапі дослідження було використано комплекс діагностичних методик. З метою визначення показників когнітивної складової моделі етичної готовності учителів гуманітарних предметів в межах діяльності факультету підвищення кваліфікації КВНЗ "Харківська академія неперервної освіти" було запроваджено анкету, яка пропонувала слухачам дати визначення або пояснити сутність восьми категорій етики, які є основними категоріями етики і часто є предметом обговорення учителя і учнів у процесі навчання гуманітарних предметів (див. анкету).

Зміст анкети. *Дайте визначення або опишіть, що для Вас означають поняття: Добро – ... Зло – ... Гуманність – ... Суспільний обов'язок – ... Совість – ... Щастя – ... Честь – ... Гідність – ...*

В опитуванні взяли участь слухачі курсів підвищення кваліфікації 6 груп: група № 1 учителів етики (23 особи), група № 2 учителів етики (25 осіб), група № 3 учителів англійської мови (22 особи), група № 4 учителів світової літератури (12 осіб), група № 5 учителів історії (15 осіб), група № 6 учителів української літератури (17 осіб) – усього 114 осіб. На основі діагностики у процесі аналізу результатів письмового опитування учителів гуманітарних предметів виявлено недостатню когнітивну готовність педагогів до формування етичної культури учнів у процесі навчання, зокрема нерозуміння учителями (вибірка 228 осіб) точних значень етичних понять, які використовуються у навчальному процесі. Аналіз результатів пілотного дослідження показав, що правильно визначили суть понять 17% осіб, частково правильно – 47%, неправильно 36% респондентів. З них учителі етики показали такі результати: правильні відповіді дали 18%, частково правильні – 54%, неправильні – 28%. (див. табл.1):

Таблиця 1

Узагальнення результатів опитування слухачів (в ч. о. та %)

Ет.категорія	П	Ч	Н	Н/в	В	Ш
Добро	9	61	27	13		
Зло	7	60	27	14		
Сусп. об.	32	43	23	18		
Гуманний	12	64	25	12		
Совість	43	28	30	15		
Щастя					108	6
Честь	1	12	73	27		
Гідність	20	23	54	17		
	124/ 14%	291/32%	259/28%	116/13%	108/11%	6/0,6%
Разом	14%	86%			108/11%	6/0,6%

Умовні позначення: П – правильно; Ч – частково правильно; Н – неправильно; Н/в – не визначено; В – вузьке трактування поняття; Ш – широке трактування поняття.

Порівняння результатів може дозволити отримати значну кількість даних для висновків. Межі статті не дозволяють здійснити опис усіх порівнянь, тому обмежимося порівнянням за кількістю правильних і неправильних відповідей. Так, найбільшу кількість правильних відповідей надали учителі історії (32 відповіді) та англійської мови (26 відповідей). Слухачі інших груп надали приблизно однакову кількість правильних відповідей, яка коливається в межах від 16 до 21. Вражає те, що серед груп, які дали найбільше неправильних відповідей, дві групи учителів етики (відповідно 41 і 49 відповідей); вчителі англійської мови дали 57 несумісних із суттю понять відповідей, а у вчителів української мови та літератури їх відмічено 59. Найкраще у цьому переліку виглядають відповіді вчителів світової літератури – 26 неправильних відповідей. Показовим також є те, що зафіксовано сумарно 116 випадків не визначення понять. Підрахунок показав, що правильних відповідей загалом – 14%, таких, що не розкривають сутність понять – 86%.

Аналіз результатів засвідчив: значну складність викликало визначення понять “добро” і “зло”; поняття “гуманний” трактується більшістю недостатньо точно; поняття “совість” має різні тлумачення, яке іноді значно розходиться з його сутністю; найменшу кількість правильних визначень вчителі дали відносно понять “честь” і “гідність”; переважна більшість учасників опитування досить вузько трактують поняття “щастя”, обмежуючи його розуміння сімейною радістю і здоров’ям близьких людей (див. рис. 1).

Висновки учених і виявлені нами результати опитування констатують факт недостатньо високого рівня готовності педагогів до формування етичної культури учнів педагогів, а також їх ціннісних систем. Аналіз отриманих даних і висновки учених свідчать про необхідність посилення підготовки педагогів до формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів. На основі вищевикладеного зроблено висновок про доцільність організації підготовки вчителів, зокрема післядипломної, до здійснення педагогічного процесу з формування етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів в межах системної педагогічної моделі.

У зв’язку з вищезазначеним розглянемо підготовчий та ціннісно-цільовий модулі розробленої системної моделі, оскільки готовність педагога тісно пов’язана з його цінностями. Підготовчий модуль розробленої моделі педагогічної системи посідає особливе місце у її структурі. Метою його реалізації є забезпечення ефективної підготовки вчителів до організації і здійснення педагогічного процесу, спрямованого на формування етичної культури учнів в процесі навчання гуманітарних предметів.

Робота з підготовки вчителів до формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів здійснюється на обласних семінарах учителів етики, які проводяться два рази на рік. Разом з тим, досить потужна підготовка здійснюється у ході роботи спецкурсу “Викладання предмета “Етика” у 5-6 класах загальноосвітніх навчальних закладів”, розрахований на 36 год. Навчально-тематичний план спецкурсу передбачає різні форми занять, визначає теоретичну та практичну частину підготовки, дає змогу оперативно врахувати професійні запити і потреби слухачів. Ефективною є підготовка вчителів до формування етичної культури учнів у процесі навчання гуманітарних предметів через шкільні методичні об’єднання вчителів гуманітарних предметів. Форми роботи можуть бути різні. Так, програма постійно діючого науково-практичного семінару за темою “Формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів” передбачає використання різноманітних форм навчання: лекції, практичні заняття, тренінги, семінари, круглі столи, дискусії, проектні роботи. В цілому, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що у процесі цієї підготовки педагогів забезпечується розкриття і усвідомлення вчителями сутності процесу формування етичної культури учнів, визначення системи науково обґрунтованих способів формування етичної культури, зокрема, побудови суб’єкт-суб’єктних відносин між учасниками особистісно орієнтованого педагогічного процесу як необхідної передумови його результативності.

Проведене опитування учителів включало перевірку не лише їх когнітивної готовності, а й частково ціннісно-цільових орієнтирів (див. вище). У зв’язку з цим розглянемо ціннісно-цільовий модуль розробленої моделі. Ціннісно-цільовий модуль передбачає науково обґрунтоване формулювання ціннісно-цільових орієнтирів моделі. З філософської позиції людська діяльність визначається метою. Визначення ціннісно-цільових орієнтирів організації і функціонування педагогічного процесу, спрямованого на формування етичної культури учнів, передбачає розуміння понять “цілі навчання”. Мета освіти тлумачиться як передбачення усвідомленого результату діяльності.

Цілеутворення у загальному вигляді розуміють як обґрунтування цілей у відповідності із законом. Його позначають як співвідношення цілі і результатів. Метою реалізації ціннісно-цільового модулю розробленої моделі є визначення цільових орієнтирів і завдань педагогічного процесу формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів.

Визначення ієрархії цілей і завдань педагогічного процесу з формування етичної культури передбачає дотримання низки вимог: цілі і завдання мають узгоджуватися з визначеною головною метою і завданнями навчально-виховного процесу; відповідати системі цінностей та їх провідним функціям; враховувати загальноєвропейські і загальнолюдські тенденції розвитку шкільної освіти, досвід морального виховання; результати досліджень сучасних науковців.

У педагогіці склались різні підходи до визначення цілей навчання і виховання. А.Хуторський стверджує, що згідно з головним дидактичним принципом, що регламентує особистісно орієнтований освітній процес, навчання кожного учня повинно відбуватися на основі і з врахуванням його особистих навчальних цілей. Даний принцип спирається на природжену якість людини – здатність постановки цілей своєї діяльності. В особистісно орієнтованому навчанні цілепокладання проходить через весь процес освіти, виконуючи в ньому функції мотивації діяльності учнів, структурної стабільності навчального процесу, діагностики результатів навчання [10].

Ієрархічна піраміда найвищих цінностей завершується людиною. Отже, формування у суб'єктів ціннісного ставлення до людини як такої становить фундамент програми навчально-виховного процесу. Таким чином, моральні якості особистості народжуються як наслідок її гуманістичної орієнтації у навчально-виховному процесі, як продукт його формування. У контексті вищевикладеного конкретизовано навчально-виховні тактичні цілі педагогічного процесу, організованого на засадах вказаних груп цінностей: сформованість у суб'єктів навчально-виховного процесу позитивного ставлення до вищих духовних та морально-етичних цінностей, забезпечення їх усвідомлення і самоусвідомлення себе як носіїв цих цінностей.

Висновки... Таким чином, проведене дослідження показало недостатність когнітивної та ціннісно-цільової готовності педагогів до здійснення формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів. Вчителі відповідних фахових напрямів не мають достатньої культурологічної підготовки, що не дозволяє забезпечувати якісне навчання етики і формування етичної культури учнів основної школи в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Це свідчить про необхідність посилення професійної підготовки учителів гуманітарних предметів у вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти. Необхідним є запровадження у систему підвищення кваліфікації спеціальних курсів з формування етичної культури учнів для вчителів не лише етики, а й інших гуманітарних предметів. Це є метою подальших етапів дослідження.

Література

1. Білостоцька О. В. Компетентність викладача як умова підвищення ефективності науково-дослідницької роботи студентів / О. В. Білостоцька // Наука і соціальні проблеми суспільства : якість, культура, духовність: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 20-21 травня 2008 р. У 2 ч. / Харківський національний педагогічний університет ім.Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – Ч. 1. – 475 с.
2. Брызгалова С.И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика / С. И. Брызгалова. - Калининград, 2004. - 312 с.
3. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности к деятельности / К. М. Дурай-Новакова. – М. : Просвещение, 1983. – 356с.
4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
5. Ильин Е. П. Психофизиология состояний человека / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2005. – 412 с.
6. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : Знание, 1985. – 32 с.
7. Лозицька Т. Ю. Сутність готовності майбутніх учителів до використання медіа у професійній діяльності / Т. Ю. Лозицька [Електронний ресурс] <http://copy.yandex.net/?fmode=envelope&url=http>;
8. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько / Харк. Держ. Пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х. : «ОБС», 2002. – 400 с.
9. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – 4-е изд. – М. : Школьная пресса, 2002. – 512 с.
10. Хуторской А.В. Проблемы и технологии образовательного целеполагания / А. В. Хуторской // Интернет-журнал "Эйдос". - 2006. - 22 августа. [Электронный ресурс] <http://www.eidos.ru/journal/2006/0822-1.htm>
11. Шемшурина А. И. Основы этической культуры : книга для учителя /А. И. Шемшурина. – М. : Владос, 1999. – 112 с.

Анотація

У статті розглядається готовність педагогів до формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів у межах розробленої системної педагогічної моделі.

Аннотация

В статье рассматривается готовность педагогов до формирования этической культуры учеников основной школы в процессе учебы гуманитарных предметов в пределах разработанной системной педагогической модели.

Summary

In the article readiness of teachers is examined to forming of ethic culture of students of basic school in the process of studies of humanitarian objects within the limits of the worked out system pedagogical model.

Ключові слова: етична культура, професійна компетентність учителя, професійна готовність учителя.

Ключевые слова: этическая культура, профессиональная компетентность учителя, профессиональная готовность учителя,

Key words: ethic culture, professional competence of teacher, professional readiness of teacher.

Подано до редакції 13.03.2012.